הרב שלמה אבינר

הלכות לשון הרע בקבוץ

ראשי פרקים

א. הדלפת ידיעות ממוסדות הקבוצה
ב. סדרי דיון של קבלת חבר

א. הדלפת ידיעות ממוסדות הקבוצה

שאלה: לפעמים דנים באחד ממוסדות הקבוצה, ונחלקות הדעות, ומחליטים על פי הרוב. יש ונודע לחבר שענינו נדון מי הוא זה אשר דיבר לרעתו, ומתוך כך מפתח הוא יחס עויין כלפיו. נשאלת השאלה האם מותר "להוציא החוצה" ידיעות מעין אלה, מחשש שזה יגרום לטינא?

תשובה: 1. כל מי שמדליף החוצה ידיעות על הרכב הדעות, עובר על איסור מן התורה, של "לא תלך רכיל בעמך". וזאת הגדרת הרמב"ם: "איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני, וכך וכך שמעתי על פלוני, אף על פי שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם". (הל' דעות ז, ב).

2. וזאת משנה מפורשת במסכת סנהדרין; "מנין לכשיצא, לא יאמר הריני מזכה וחברי מחייבים, אבל מה אעשה שחברי רבו עלי, על זה נאמר: לא תלך רכיל בעמך. ואומר הולך רכיל מגלה סוד" (כט, א). וכן נפסק ברמב"ם הל' סנהדרין (כב, ז) ובשולחן ערוך (חו"מ יט, א).

זה נאמר לגבי בית דין. וידוע שכל מוסד שבקבוצה וכל ועדה, יש להם על פי ההלכה מעמד של בית דין לגבי הענינים שהם קבלו סמכות מהקבוצה להחליט עליהם.

3. ובגמרא יש סיפור מענין ביותר: "ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין. אפקיה רב אמי מבי מדרשא. אמר: דין גלי רזיא" (לא, א). תרגום: "מעשה בתלמיד אחד שיצא עליו קול שגילה דבר שנאמר בבית המדרש אחרי עשרים ושתים שנה (שנאמר). הוציאו רב אמי מבית המדרש, אמר: זה מגלה סוד הוא" — וגם מובא ברמב"ם שם. (ועי' חפץ חיים הלכות לשון הרע, ז, ס"ק ח).

4. יש לשים לב שמעשה זה לא אירע בבית דין לגבי חילוקי הדעות, אלא בבית המדרש. אבל היה זה דבר שהיה צריך להסתירו.

ומכאן אנו למדים שענין שנדון בפורום מסויים, והמשתתפים מדברים על דעת שלא יוציאו את הדברים החוצה **כל המדליף החוצה ידיעות אלה עובר על איסור תורה***. וכן פסק רבינו יונה "חייב האדם להסתיר הסוד אשר יגלה אליו חבירו דרך סתר... כי יש בגילוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר מחשבתו... גם בזה הוא יוצא מדרך הצניעות והוא מעביר על דעת בעל הסוד". (שערי תשובה רכה; חפץ חיים, הלכות רכילות, ח, ה).

5. פן יאמר אדם: אם לא אגלה לחבר הנדון מי אמר מה, אני עלול לצאת מופסד, והוא יטריד אותי, ויצער אותי, ויחרף אותי? האומר כן, לא אמר כלום. שהרי לא מצאנו שמותר לאדם לעבור על איסור תורה כדי להציל את עצמו מנזק (אם זה לא פקוח נפש).

וכן נפסק בחפץ חיים: "אפילו אם רואה שע"י זה שלא יגלה לו, יסובב לו הפסד גדול בעניניו... כגון שלא יהיה לו אחר כך במה לפרנס את בני ביתו, אף על פי כן אסור, ככל שאר חייבי לאוין שמחויב ליתן כל אשר לו ולא לעבור עליהן" (רכילות, א, ו).

והוסיף: "ובפרט אם ע"י מניעת הסיפור לא יגיע לו היזק ממון, רק דברי חירופין וגידופין בעלמא שיחרפוהו עבור זה, בודאי אסור ואין לו לחוש לזה כלל..." (שם, ז).

6. ואם בא החבר ושואל: מה אמר פלוני עלי, מה עושים? בשאלה זו התלבטו בגמרא שם (ל, א) איך לנסח פסק דין כשהיו חילוקי דעות. לפי ר' יוחנן יש לכתוב זכאי, ותו לא, כדי לא לעבור על רכילות. לפי ריש לקיש יש לכתוב: פלוני ופלוני מזכים ופלוני מחייב, כדי שלא יהיה נראה כשקר (כאילו היתה החלטה פה אחד).

* מכאן נשמע כי מי שמדליף ידיעות מישיבות הממשלה שלא ברשות, וביחוד מה אמר שר זה ומה היתה דעת שר אחר, עובר באיסור, יתר על כן, אפשר שאף אותו עתונאי ש"מדובב" את השר המדליף עובר לפחות על "לפני עור לא תתן מכשול".
פרסום בעתון עצמו יש לו השלכות נוספות, והוא דורש עיון נפרד — הערת עורך "תחומין".

ר' אלעזר אומר: "מדבריהן נזדכה פלוני", שמתחשב בשתי הדעות הקודמות, והלכה כמותו.

וכן נפסק בחפץ חיים: "אם יש לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה שקר גמור וגם לא יהיה רכילות, ישיבהו באופן זה ולא יוציא שקר מפיו" (שם, ח).

אבל אם זה לא ניתן, אז הלכה כר' יוחנן שיש לשקר, על פי הכלל שמצוה לשנות מפני השלום (שם). וכן נפסק: "ואם הוא מבין שחברו לא יקבל זה לתשובה מותר לאמר שקר גמור מפני השלום" (שם).

סכום: כל דיון שנדון בכל מוסד שהוא על דעת שהדברים ישארו בפנים — אסור (תורה) להוציאם החוצה.

כל דיון שנדון אודות חבר בכל מוסד, אסור (תורה) לגלות לו מי הצביע שלא לטובתו.

ב. סדרי דיון של קבלת חבר

א. תשובה לחבר קבוצה אחת ששאל בענין סדרי דיון על קבלת חברים:

הענין של שמירת הלשון במסגרת דיון על חברים הוא ענין מסובך מאוד, ויש צורך לשאול על זה מו"ר הרב צבי יהודה שליט"א, מכל מקום אפשר להזכיר דברים פשוטים או עיקרים כפי שהם נמצאים בספר חפץ חיים.

1. **מה הם הדברים שהם בגדר לשון הרע** שיש להזכיר לחברים: גם אם מגנה את עצמו בתוך הגנוי הוי לשון הרע (הלכות לה"ר כלל א, סעי' ט; ועי' מ"ח מישעיהו), ואפילו דרך רמז הוי לה"ר (כלל א, סע' ח). לה"ר הוא אפילו על אמת כמובן (כלל ג, א פתיחה יא:). וכן אסור לספר דרך "רמאות" שעושה את עצמו כאילו אינו יודע שמספר פה דבר רע (ג, ה בענין בר חובץ). ואפילו אם זאת עבירה שהרבה אנשים לא נזהרים בה, למשל אינו לומד תורה (ד, ב). וכל דבר רע שרואים אצלו יש קודם כל לדונו לכף זכות (ע' פרטים על זה: ד, ג), וגם מדות מגונות אסור לספר והוי לה"ר, כגון כעס או גאוה (ד, ט). וגם התנהגות רעה בין אדם לה' או בין אדם לחבירו (ה, א). וכן לספר עליו חסרון שלמות כגון לספר עליו שאינו כל כך חכם (ה, ב—ד) או שאינו יודע לעבוד כ"כ טוב (ה, ד) או שאין לו כושר גופני (ה, ה). ויש דברים שהכללתם במסגרת לשון הרע תלויה באיש ובתנאים, למשל שלומד 4 שעות תורה ביום, וכמובן זה תלוי אם הוא נמצא בישיבה או במשק (ה, ו). כללו של דבר, הגדרת לה"ר לפי הרמב"ם היא "כל דבר שאם יתפרסם יוכל לגרום לחבירו היזק בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו הרי זה לה"ר" (ה, ו). לכן

כל מה שמספרים על אדם, ולו ידע שמספרים עליו היה לו צער מזה, זה בגדר לשון הרע.

2. **זהירות בספור שבחיו.** אין להרבות לספר דברים טובים עליו יותר מדי, אם דבר זה עלול לגרום לאנשים שמתנגדים לו לפתוח בגנותו, וזה נקרא אבק לה"ר (ט, א). וכן אין לספר עליו שבחים אם יודעים שהאנשים לא יאמינו בזה (עיקרי דינים בסוף ס' ח"ח, דף יד: הערה 2).

3. **ההיתר לחקור בקשר לקבלת חבר חדש.** אם רוצים לקבל מישהו בשותפות, כגון חבר לקבוצה, מותר לחקור ולדרוש עליו, אפילו לא שמעו עליו שום רע. וצריך להודיע למי ששואלים אותו אודותיו לאיזו מטרה חוקרים אותו כדי לא להכשילו, וכל מה ששומעים מותר לחוש אבל אסור להאמין בצורה מוחלטת (ד, יא).

4. **צמצום מסגרת הדיונים.** מאחר שככל שמתרבים השומעים, גדול עון המספר (ב, א), וחלק מן החברים עלולים להכשל בלה"ר, יש ענין לקיים רוב הדיון במסגרת מצומצמת (כגון ועדת חברים), וכל מי שיש לו משהו לאמר יאמר את הדברים במסגרת זו, כך שבאסיפת החברים תהיה רק הצבעה, ואם מישהו רוצה בכ"ז להעיר כמה דברים באסיפה, שידבר, אבל יתכן גם להפסיקו ולומר לו שפרט זה נדון כבר בועדה, והועדה סוברת שאינו כדאי להרחיב על זה את הדבור באסיפה.

5. **חשאיות הדעות.** כמובן שאסור לספר לנדון, "אני הייתי בעדך אבל אחרים התנגדו, ניסיתי לשכנעם, אבל מה יכלתי לעשות", שכל זה ג"כ בגדר לשה"ר (ב, יא). ואם ההצבעה חשאית זה מונע מכשולים (כך נראה לי), וצריך עיון אם מותר לגלות לנדון את האחוזים שהיו בעדו ונגדו (עיין באר מים חיים, ב, כג).

6. **תנאים להיתר לספר לשון הרע לתועלת.**

א. שראה את הדבר בעצמו ולא דבר ששמע מאחרים אא"כ התברר לו בצורה ודאית שהדבר אמת (י, ב). אמנם אם הדבר רק שמועה שהגיעה לאזניו ולא היה אפשר לברר אמיתתה, יש מקום להקל בתנאי שידגיש שלא ראה את הדבר בעצמו, רק שמע וצ"ע. (הלכות רכילות, כלל ט, באר מים חיים י, ט).

ב. שיתבונן היטב אם באמת המעשה שראה הוא רע, או ההתנהגות היא רעה (י, ב). כי אולי יש לזה סבות שונות, ואולי לא דן אותו לכף זכות, וצריך לבדוק את הענין בכל פרטיו לפני שמדבר (ע' באר מ"ח שם, ס' ו). וע' פתיחה (עמ' יא) שלא לשמוע בעל דין לפני שיבא בעל דין חבירו.

ג. שהוכיח קודם את החבר הזה כדי שיתקן את התנהגותו אם היה סכוי שתוכחה זו תועיל (י, ב). ואיך אפשר לבוא אליו בטענות אם בכלל לא העירו לו על כך לפני

כן וניסו לתקן. ולגבי רכילות אין כלל זה על תוכחה (רכילות ט, באר מים חיים ט).

ד. שלא להגזים כשמדברים עליו, ולא להוסיף פרטים שאינם שיכים לענין (י, ב). וכן יש להזהר לא לספר רק חלק מן האמת, אם השמטת חלק מן האמת מגדילה את העוולה. זאת אומרת שיש מקום ללמד עליו זכות, לנמק ולהסביר את התנאים, ומה שקדם וכו' ולא רק עובדה יבשה, ועי"ז שמדלג על כל זה, הוא מגדיל גנותו של האדם הזה (באר מים חיים, י, סוף ס' ט).

ה. שיכוין לתועלת, (י, ב), זאת אומרת שמשוכנע בעמקי לבו אחרי ברור אמיתי, שצרוף חבר זה לקבוצה יביא נזק לקבוצה, ורק בגלל זה הוא מדבר ולא מתוך שנאה שיש לו על חבר זה מפני שהחבר הזה עשה לו צרות, או דבר נגדו או לא רצה לעשות לו טובה, ולכן הוא רוצה עכשיו שהחבר הזה יתבזה ויתגנה, וזה כמו נקמה. וצריך שיהיה סכוי של תועלת בדבריו אל הצבור. זאת אומרת שהאנשים יאמינו לו ויתחשבו בנמוקים שהוא מביא, אחרת אין שום תועלת בדבריו. ואדרבה אח"כ כשיהיו מרוגזים על החבר הזה יאמרו לו: יפה אמר עליך פלוני שאתה כזה וכזה (י, ד ו"באר מים חיים", הלכות רכילות ט, יב/ב). ואם מרגיש שמדבר מתוך שנאה אז בעצם הוא צריך להיות פטור מלדבר, אבל לא כן הדבר, משום לא תעמוד על דם רעך, אלא חייב להתעצם לדבר מתוך כוונה לתועלת ולא מתוך שנאה (הלכות רכילות כלל ט, באר מים חיים ג), ועוד פעם: שמשער שהצבור יתחשב בדבריו והם יהיו לתועלת.

ו. אם יכול לסובב את התועלת בדרך אחרת בלי לספר לה"ר אז אסור (י, ב), והוא הדין אם יכול להגיע לתועלת הזאת בלי לספר את כל הפרטים לגנותו. אז יספר את המינימום ויקטין את עוולתו כמה שאפשר.

ז. שלא יגרום לו נזק יותר מדי גדול (י, ב) (עיי"ש את הפרטים ובה' רכילות, ט, יג, ג).

7. כמה הערות

כמובן שאסור להלעיג עליו ברגע הספור.

מותר כדי להגן על אדם לאמר: מה אתם רוצים ממנו הרי הוא לא התכוין לרעה, הוא רק קצת טפש (כלל ה, ג) (הגהה).

אלה דברים פשוטים, שכל מי שלמד ספר ח"ח מכיר אותם, וצריך מאד להזהר שלא יחסר אף אחד מן ז' הפרטים האלה (ע' כלל י' יד). והאדם ברגע שמספר נמצא בסכנה גדולה להכשל בלשון הרע, וחיים ומות ביד הלשון ממש (י, טו). ולפני שהוא מתחיל לדבר צריך לשקול בשקט ובנחת איך רוצה לדבר, ולתכנן כל פרט ופרט, שהרי כשאדם מדבר, הוא מתרגש ואינו שולט על עצמו (י, טו).

וכל הדברים האלה פשוטים מאד, אלא שמרב פשטותם, החברים חושבים שאין צריך ללמוד אותם ולחזור עליהם, לכן צריך להזכיר להם.

וה' יסייענו לשמור על קדושת הדבור של כלל ישראל. וצריך לשאול את מו"ר הרב צבי יהודה שליט"א כמובן.

הערה: אח"כ קרא מו"ר הרב צבי יהודה את הדברים והסכים.

ב. תשובה לועדת קליטה של ישוב אחד **בענין קבלת חברים:**

1. הנוהל לדון על החברות ומועמדות במסגרת מצומצמת הוא נוהל ישר וטוב.

2. **ההיתר לחקור בקשר לקבלת חבר חדש.** אם רוצים לקבל מישהו לשותפות כגון חבר חדש, מותר לחקור ולדרוש עליו, אפילו לא שמעו עליו שום רעה. וצריך להודיע למי שֶשואלים אותו אודותיו לאיזו מטרה חוקרים אותו כדי לא להכשילו, וכל מה ששומעים מותר לחוש אבל אסור להאמין בצורה מוחלטת (חפץ חיים, ה' לשון הרע ד, יא).

3. **צמצום מסגרת הדיונים.** ככל שיתרבו השומעים, גדול עון המספר (ב, א) וחלק מן החברים עלולים מאוד להכשל בלה"ר, לכן יש לענין לקיים הדיון במסגרת מצומצמת (כגון ועדת קליטה או חברים) ושכל מי שיש לו משהו לאמר, יאמר דבריו במסגרת זו, כך שבאסיפה רק תהיה הצבעה.

4. יש לועדה לחוות דעה לפני האסיפה, ואינה חייבת לנמק. אמנם אם הועדה סוברת שיוכל לצאת מזה עוול, כגון שידחו חבר שמתאים, מצווה היא ללמד עליו זכות; או שיקבלו חבר שאינו מתאים, דבר שיגרום אח"כ למחלוקות וחלול ה', אז גם מצווה הועדה למנוע זאת ע"י שתמסור את המינימום של המינימום לידיעת האסיפה כפי שסוברת כי זה יספיק לשכנע אותם.

ג. תשובה לחבר ישוב אחד ששאל מה צריכה להיות **התגובה נוכח מי שמספר לה"ר.**

1. בענין ההתנהגות בעת ספור רכילות ולה"ר הנה הדברים מבוארים לאורך ולרוחב בספר חפץ חיים, ומי יבוא אחר המלך. ואלה הדברים בקצור: כדי שהאדם עצמו ינצל מחטא שמיעת לה"ר ורכילות, חייב הוא להשתמט, אם אפשר, ואם לא, אסור לו לקבל (ז"א להאמין) ואסור לו לשמוע, ואל יראה בפניו שהוא נהנה מן הספור (ה' לשון הרע, ו, ה).

ולפעמים מצוה לשמוע מה שמספרים, כדי שיוכל להוכיח שלא נכון הדבר (שם ו, ד) או מפני שזה יקל על לבו של המספר, אחרת ילך ויספר לאחרים, וזה ירבה מחלוקת, ואם הוא ישמע (ולא יאמין) הכל ירגע (שם, ו, ד. ובעקרי דינים אות נ"ז הערה 2 בשם ס"ח).

ולפעמים אפשר להטות את השיחה לאפיק אחר. וכמובן יש מצוה להוכיח. אבל בזה צריך הרבה זהירות, כמו שאמרו חז"ל אם יש מי שיודע להוכיח וכו' שלא לקלקל יותר, כגון להעליב, או לגרום שיספר עוד יותר לשון הרע, כדי להצדיק את עצמו.

ורק מי שאוהב יכול להוכיח והוכחה היא מצוה רבה, אבל תלוי מתוך מה היא נאמרת, האם מתוך עוקצניות שמתהדרת במסוה של יראת שמים, או מתוך אהבה.

ולפעמים אפשר לגעור בתוקף במספר, ולפעמים יש צורך להוכיחו בנועם וברוממות, והכל כפי המצב, ואין פה להאריך.

"ואם דל הוא ואין ידו משגת"

ישנם אנשים, שלומדים ומתפללים וחושבים בנפשם, כי אם אמנם אינם יוצאים כראוי, אבל הלא חבריהם או שכניהם אינם מגיעים אפילו למדרגתם זו.

אמנם נעלם מהם, כי המה עשירים בדעת וחבריהם שכניהם עניים בדעת, ואם דל הוא ואין ידו משגת יוכל להביא שתי תורים או שני בני יונה, אבל עשיר שהביא קרבן עני — לא יצא ידי חובתו.

וכן היא המדה גם בקיום מצוות התורה, שעל הת"ח שבדור לקיים את המצוות בזהירות יתרה.

("חפץ חיים" על התורה, ויקרא י"ד כא)